

Петро Рабінович,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри теорії та філософії права
Львівського національного університету
імені Івана Франка

УДК 342.4: 342.7

До модернізації конституційно- правового статусу людини і громадянина (львівські пропозиції)

1. Необхідність оновлення Конституції України вже тривалий час визнається більшістю державних і громадських діячів, політологів та юристів. Щоправда, при цьому декотрі з них не поширювали це визнання на конституційне регулювання прав, свобод і обов'язків, стверджуючи, що оскільки воно загалом відповідає міжнародним стандартам, то й змін начебто не потребує.

Проте погодитись із останнім твердженням навряд чи можливо – і раніше, а особливо нині.

По-перше, тому що лише термінологічний, текстуальний збіг конституційних формулювань із міжнародно-правовими ще не свідчить про їх інтерпретаційно-змістовну однозначність. Як відомо, «буква» (словесна оболонка) і «дух» (смысл, сенс) текстів зазвичай не збігаються: адже, використовуючи певні герменевтичні закономірності та механізми, один і той самий текст – керуючись певними потребами, інтересами, – можна

витлумачувати досить різноманітно, зокрема еволюційно, динамічно. Не становить винятку і текст Конституції України.

А по-друге, тому, що стан дотримання в Україні основоположних прав і свобод людини та конституційних прав громадянина (особливо ж економічних і соціальних), за висновками правозахисних – і державних, і громадських – організацій не є задовільним. Причому цей стан ще більше погіршився у 2014 – 2015 рр. в умовах гострої соціально-економічної кризи, зумовленої насамперед збройним посяганням Російської Федерації на територіальну цілісність України (анексія Криму, пряма військова підтримка сепаратистів на сході України).

Тож виявляючи шляхи поліпшення такого стану, навряд чи можна заперечувати, що одним із них має бути удосконалення саме конституційних засобів забезпечення прав і свобод людини та громадянина. І є

досить показовим, що одна з трьох робочих груп Конституційної Комісії, утвореної Указом Президента України від 3 березня 2015 року, зосереджена на удосконаленні праволюдних положень Конституції України.

2. До науково-експертного сприяння розв'язанню останнього завдання ще сім років тому ініціативно долучилася Львівська лабораторія прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України (далі — Лабораторія). У 2008 році вона розробила й опублікувала свої пропозиції до Концепції оновлення Конституції України [1], які були надіслані до створеної тоді згідно з Указом Президента України від 27 грудня 2007 р. Національної конституційної ради. Серед тих концептуальних пропозицій були такі:

- Привести Конституцію до більш повної відповідності з міжнародними «праволюдними» стандартами (вказівка на які може бути включена до її тексту) через, зокрема:

- а) доповнення конституційного тексту новими правами, зафіксованими у новітніх міжнародних актах Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи (передусім у тих, які ратифіковані Україною);

- б) відображення саме на конституційному рівні положення про пріоритетну юридичну силу таких міжнародних актів у системі підконституційних джерел права України;

- в) вміщення вказівки на значення (необхідність врахування) практики міжнародних юрисдикційних органів із застосування міжнародно-конвенційних актів з прав людини.

- Конкретизувати зміст принципу верховенства права та його співвідношення з принципом законності (останній теж мав би бути чітко прописаний в Основному Законі).

- У відповідних статтях Конституції не обмежуватися лише назвами (термінологічними позначеннями) прав і свобод людини та громадяни-

на, а в усіх випадках також зазначати, «розшифровувати» й основні їх складові, тобто елементи змісту відповідного права (там, де цього ще немає, наприклад, у ст. 48).

- При закріпленні усіх прав (особливо економічних, соціальних, культурних) подавати вказівку і на відповідні позитивні обов'язки держави щодо забезпечення кожного з них.

- Підстави обмеження прав людини і громадянина скоректувати у такий спосіб, аби вони не були ширшими ніж ті, що зазначені у ратифікованих Україною міжнародних договорах.

- У певних статтях Конституції уточнити назви носіїв (бенефіціарів) видів прав (з огляду на соціально-антропну природу відповідних суб'єктів): «людина», «особа», «громадянин», «об'єднання» тощо.

Відповідно до зазначених напрямів Лабораторія й напрацювала вже тоді низку конкретних нормативних пропозицій насамперед до II розділу Основного Закону, спрямованих на ефективізацію конституційного регулювання відносин, безпосередньо пов'язаних із державно-правовим а) визнанням (закріпленням), б) сприянням реалізації, в) охороною та г) захистом основоположних («природних») і конституційних прав та свобод людей, а також їхніх об'єднань.

Однак Національній конституційній раді виконати поставлене перед нею завдання тоді не вдалося...

3. Між тим події, які відбулися в Україні у наступні роки, засвідчили, що проблема удосконалення у зазначеному аспекті Основного Закону не втратила своєї актуальності. Підтвердженням цього став, зокрема, Указ Президента України від 17 травня 2012 року «Про Конституційну Асамблею». З огляду на це Лабораторія, врахувавши певні соціальні зміни в українському суспільстві та узагальнивши новітні праці вітчизняних конституціоналістів і правозахисників, помітно оновила свої попередні

конституційно-праволюдні рекомендації, опублікувала їх [2] і поширила серед членів Конституційної Асамблеї та відповідних фахівців.

Однією з комісій Конституційної Асамблеї, утвореної згідно зі щойно зазначеним Указом Президента України, була й комісія з питань прав, свобод та обов'язків людини і громадянина (у складі якої мав честь працювати й автор цих рядків). Вона протягом півтора роки брала участь у підготовці проекту Концепції внесення змін до Конституції України. Під час дискусій на засіданнях цієї комісії (за головування доктора юридичних наук, судді Європейського суду з прав людини у відставці, професора В. Буткевича) її членами висувалось і обговорювалось чимало концептуальних пропозицій щодо оптимізації конституційно-правового статусу людини і громадянина в Україні. До підготовленого комісією фрагменту згаданого проекту Концепції увійшла й неабияка низка положень, сформульованих Лабораторією.

4. Актуальність розв'язання такого завдання набула надзвичайної нагальності тоді, коли в Україні у листопаді 2013 року розпочалися масові, тривалі протестні акції громадян, що, на жаль, супроводжувались грубими порушеннями конституційних прав, свобод та обов'язків...

Неабияка значущість ефективізації конституційного забезпечення й гарантування прав та свобод людини та громадянина не зменшилась і після ухвалення Верховною Радою України 21 лютого 2014 року Закону України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України 2004 року». Адже і за парламентсько-президентської форми державного правління, відновленої в Україні згаданим актом, удосконалення консти-

туційно-правового статусу людини і громадянина задля ефективної реалізації положення частини 2 ст. 3 Конституції України про те, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а їх утвердження і забезпечення є її головним обов'язком, — має неодмінно залишатись її першочерговим завданням!

4. З огляду на усі зазначені обставини Лабораторія у 2014-2015 рр. знову повернулася до розгляду своїх конституційних пропозицій і частину з них скорегувала, уточнила — відповідно до основних напрямів, визначених Лабораторією ще декілька років тому. (При цьому було враховано, так чи інакше, й деякі рекомендації членів згаданої комісії Конституційної Асамблеї, зокрема В. Буткевича, М. Козюбри, В. Кременя, В. Речицького, М. Шульги).

Нинішні — дещо модернізовані — конституційно-проектні львівські пропозиції¹ викладено далі у вигляді таблиці. В її першій колонці подається текст певної статті чинної Конституції України; у другій — виділеним (жирним) шрифтом представлено пропоновані Лабораторією зміни чи доповнення тексту відповідної статті Основного Закону або ж таким самим шрифтом, але з перекресленням позначено той фрагмент відповідної статті, який пропонується взагалі вилучити з її тексту; нижче викладаються аргументи на обґрунтування пропонованих змін.

Загалом цей матеріал призначено, насамперед, для членів Конституційної Комісії та народних депутатів України, а також для громадських правозахисників, науковців-правників й інших суспільствознавців, для юристів-практиків і, зрештою, усіх, хто небайдужий до про-

¹ Загалом у їх розробленні брали участь доктори і кандидати юридичних наук: науковці Лабораторії (В. Гончаров, Д. Гудима, С. Добрянський, О. Панкевич, П. Рабінович, С. Рабінович), а також викладачі деяких юридичних ВНЗ м. Львова (Т. Дудаш, Б. Кириш, В. Навроцький, Т. Полянський, І. Сенюта, Л. Ярмол) та юристи-практики (С. Верланов і О. Луців).

блематики конституційного забезпечення прав, свобод і обов'язків людей та їхніх об'єднань.

З огляду на допустимий обсяг журнальної статті, далі буде викладено, для прикладу, матеріал, що

стосуватиметься не всіх, а лише декількох «праволюдських» статей Конституції України, які стали предметом наших законопроектних пропозицій.

ПРОПОЗИЦІЇ З ОПТИМІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ СТОСОВНО ПРАВ, СВОБОД І ОБОВ'ЯЗКІВ¹

ЧИННА РЕДАКЦІЯ	ПРОПОНОВАНА РЕДАКЦІЯ
<p>Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.</p> <p>Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.</p>	<p>Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищими соціальними цінностями.</p> <p>Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свої дії та бездіяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.</p>
ОБГРУНТУВАННЯ	
<p>У частині 1 ст. 3 перелічуються явища, які становлять не одну, а декілька соціальних цінностей. З огляду на це пропонується редакційне уточнення.</p> <p>Чинна редакція ч. 2 ст. 3 передбачає відповідальність держави перед людиною за діяльність держави. З цього положення не можна однозначно встановити, чи відповідає держава перед людиною за свою бездіяльність. Таким чином, можна простежити певну не узгодженість між ч. 2 ст. 3 і ст. 56. З огляду на це пропонується замінити слово «діяльність» словосполученням «дії та бездіяльність».</p>	

¹ Значення деяких термінів, що використовуються у тексті пропозицій:

- *кожен* – будь-який суб'єкт права: фізична особа, юридична особа, об'єднання, яке не має статусу юридичної особи (громадська організація без такого статусу, територіальна громада, трудовий колектив тощо);
- *жоден, ніхто* – жодний суб'єкт права: фізична особа, юридична особа, об'єднання, яке не має статусу юридичної особи.

<p>Стаття 8. В Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.</p> <p>Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.</p>	<p>Стаття 8. В Україні визнається і діє принцип верховенства права, відповідно до якого органи державної влади та органи місцевого самоврядування забезпечують ефективну реалізацію, охорону та захист закріплених у Конституції основоположних прав і свобод.</p> <p>Конституція України має найвищу юридичну силу і є основою конституційної законності. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування для захисту конституційних прав і свобод безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.</p>
<p>Стаття 21. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.</p>	<p>Стаття 21. Усі люди є вільними та рівними у своїй гідності, основоположних правах і свободах. Гідність людини є основою всіх її прав і свобод.</p> <p>Усі основоположні права та свободи людини є універсальними, взаємопов'язаними, невідчужуваними та непорушними.</p> <p>Закріплені цією Конституцією основоположні права і свободи та їх гарантії не є вичерпними та не можуть бути скасовані. Юридичні особи й об'єднання мають усі закріплені цією Конституцією права, свободи, обов'язки та їх гарантії, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині.</p>
<p>ОБГРУНТУВАННЯ</p>	
<p>Мета змін і доповнень — приведення ст. 21 у відповідність зі всесвітніми стандартами прав і свобод людини.</p> <p>Пропозиція щодо доповнення ст. 21 новим другим реченням спрямована на утвердження уявлення про гідність людини як про основу всіх її прав і свобод. Така позиція відповідає сучасним міжнародним актам з прав людини.</p> <p>Друге речення чинної редакції ст. 21 пропонується виокремити в окрему частину, доповнивши його двома термінами, котрі відображено у</p>	

Віденській декларації і Програмі дій Всесвітньої конференції з прав людини 1993 р.

Частини 1 та 2 ст. 22 чинної редакції Конституції України пропонується «імплементувати» у ч. 3 ст. 21, оскільки ця частина змістовно доповнюватиме пропоновану попередню частину ст. 21.

Необхідність доповнення пропонованої ч. 3 ст. 21 згадкою про гарантії виправдовується тим, що законодавство України може передбачати додаткові – порівняно з Конституцією України – гарантії прав і свобод.

Обмеження поширення конституційних прав, і свобод та їх гарантій у розділі II Конституції України виключно на осіб фізичних є необґрунтованим, а подекуди й «дискримінаційним» стосовно осіб юридичних, а також об'єднань осіб, які не є особами юридичними (територіальних громад, громадських організацій без статусу юридичної особи). Тому пропонується ст. 22 доповнити ч. 4, якою поширити дію цього розділу Конституції і на вказаних суб'єктів. Ймовірно, цю частину буде доцільно навіть виокремити у самостійну статтю Конституції.

Стаття 22. Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними.

Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані.

При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Стаття 22. Права та свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними й інших осіб мають бути справедливо збалансовані з інтересами суспільства.

Конституційні права та свободи гарантуються і не можуть бути скасовані.

Конституційні права та свободи не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Принципи та підстави обмежування прав і свобод мають відповідати міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

При прийнятті нових законів, інших нормативно-правових актів чи внесенні змін до чинних законів або інших нормативно-правових актів не допускається звуження змісту й обсягу існуючих прав і свобод.

Обмеження прав і свобод можуть бути визнані правомірними лише за умов, якщо вони передбачені законом, відповідають цій Конституції, є необхідними у демократичному суспільстві, мають на меті забезпечення визначених законом суспільних інтересів та є домірними такій меті.

	<p>Будь-які заходи, що обмежують права та свободи, не повинні завдавати шкоди сутності та призначенню цих прав і свобод.</p>
<p>ОБГРУНТУВАННЯ</p>	
<p>Межі здійснення прав і свобод мають відповідати міжнародним стандартам. При цьому має бути забезпечено справедливий баланс прав і свобод людини та загальносуспільних інтересів, як цього вимагає, зокрема, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція).</p> <p>З огляду на те, що підставам обмеження прав і свобод у Конституції України присвячена, крім ст. 22, також ст. 64, пропонується загальні вихідні положення про ці підстави інтегровано викласти вже у ст. 22, змістовно доповнивши її положенням ч. 1 ст. 64 чинної редакції Конституції України. А з огляду на те, що скасування прав і свобод є формою їх вкрай радикального обмеження, ч. 2 чинної редакції ст. 22 слід взагалі вилучити.</p> <p>Нова ч. 3 ст. 22 логічно розвиває положення ч. 1 ст. 9 і спрямована на забезпечення відповідності між національними обмеженнями прав і свобод та міжнародно-правовими. Звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод не повинно допускатися не тільки на рівні законів, а й на рівні підзаконних нормативно-правових актів. Статтю 22 пропонується доповнити частиною 5 та 6, в яких закріпити загальні критерії правомірності обмежень прав і свобод у відповідності з Конвенцією і практикою Європейського суду з прав людини (надалі — ЄСПЛ).</p> <p>Вказівка у ч. 5 ст. 22 на те, що обов'язковою умовою правомірності таких обмежень є їх відповідність Конституції, зобов'язує враховувати, зокрема, положення ч. 4 ст. 22 чинної Конституції України щодо недопустимості звуження змісту й обсягу існуючих прав і свобод при змінах законодавства.</p> <p>Див. також обґрунтування до ст. 21.</p>	
<p>Стаття 27. Кожна людина має невід'ємне право на життя.</p> <p>Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави — захищати життя людини.</p> <p>Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.</p>	<p>Стаття 27. Кожна людина має невід'ємне право на життя, здоров'я та безпеку.</p> <p>Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави захищати життя людини. Жодну людину не можна засудити до смертної кари.</p> <p>Ніхто не може зазнавати протиправного ушкодження здоров'я. Клонування людини заборонене.</p> <p>Обов'язок держави, її органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб — охороняти та захищати життя і здоров'я людини.</p>

	<p>Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.</p>
<p>ОБГРУНТУВАННЯ</p>	
<p>Пропонується розширити зміст ст. 27 вказівкою на невід'ємні права на здоров'я та безпеку. Життя та здоров'я людини мають і охоронятися, і захищатися. А виконувати ці обов'язки повинна не лише держава в цілому, а й окремі її органи, а також органи місцевого самоврядування та їхні посадові й службові особи.</p> <p>Зміст ст. 27 приведено у відповідність, зокрема, з положеннями Протоколу № 13 до Конвенції.</p> <p>Як відомо, все більшого поширення у різних країнах світу та на міжнародному рівні набуває заборона клонування людини. До такої заборони закликають Загальна декларація ООН про геном людини та права людини, Додатковий протокол про заборону клонування людини до Конвенції Ради Європи про права людини та біомедицину, Хартія Європейського Союзу про основні права. Виходячи з принципів поваги до людини, її гідності, визнання цінності особистості, пропонується на конституційному рівні заборонити клонування людини.</p>	
<p>Стаття 29. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.</p> <p>Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.</p> <p>У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обгрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою.</p> <p>Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та ко-</p>	<p>Стаття 29. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.</p> <p>Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки з підстав та в порядку, встановлених законом.</p> <p>У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи перепинити його уповноважені на те законом органи державної влади можуть застосувати тримання особи людини під вартою як тимчасовий запобіжний захід, законність і обгрунтованість якого протягом сімдесяти двох сорока восьми годин з моменту фактичного затримання має бути перевірена судом. Затримана особа Затриманий негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй цього часу йому не вручено вмотивованого вмотивоване рішення суду про законність і обгрунтованість тримання під вартою.</p> <p>Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи</p>

<p>ристуватися правовою допомогою захисника.</p> <p>Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання.</p> <p>Про арешт або затримання людини має бути негайно повідомлено родичів заарештованого чи затриманого.</p>	<p>затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника.</p> <p>Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання.</p> <p>Про арешт або затримання людини має бути негайно повідомлено її родичів заарештованого чи затриманого або вказаних нею інших осіб.</p>
<p>ОБГРУНТУВАННЯ</p>	
<p>Законом повинні визначатися не тільки порядок проведення арешту людини і тримання її під вартою, а й також ті підстави, на яких суд має обгрунтовувати свій дозвіл на це.</p> <p>Оскільки поняття «особа» стосується як фізичних, так і юридичних осіб, а тримання під вартою і затримання можуть бути застосовані тільки щодо людей (фізичних осіб), то термін «особи» слід замінити на термін «людини», а термін «затримана особа» — на «затриманий».</p> <p>З огляду на те, що Конституція розмежовує органи державної влади й органи місцевого самоврядування, варто уточнити, що тримання під вартою можуть застосовувати тільки державні органи.</p> <p>Суд повинен перевіряти не тільки обгрунтованість тримання під вартою, але й, вочевидь, і його законність.</p> <p>З метою покращення забезпечення права людини на свободу та особисту недоторканність час, протягом якого судом має бути перевірена обгрунтованість затримання, пропонується скоротити до сорока восьми годин з моменту фактичного затримання людини.</p> <p>Чинна редакція ч. 3 ст. 29 не вирішує питання, про те, з якого моменту слід відлічувати визначені нею години затримання. Тому пропонується відповідно до міжнародної практики (зокрема практики ЄСПЛ) здійснювати такий відлік від фактичного затримання, тобто з моменту фактичного обмеження свободи (а не з часу, наприклад, складання протоколу про затримання).</p> <p>Оскільки арештований або затриманий може не мати родичів чи не підтримувати з ними контакти, слід зобов'язати службову особу повідомляти про арешт або затримання, за бажанням людини, інших осіб, вказаних нею.</p>	
<p>Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.</p> <p>Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмо-</p>	<p>Стаття 34. Кожен має право на свободу вираження своїх поглядів. Це право включає можливість вільно шукати, збирати, одержувати, зберігати, поширювати і використовувати інформацію будь-якими способами.</p>

<p>во або в інший спосіб — на свій вибір.</p> <p>Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.</p>	<p>Здійснення цього права, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними у демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, територіальної цілісності, або громадського порядку з метою запобігання злочинам, для охорони здоров'я населення чи захисту суспільної моралі, прав і свобод або для підтримання авторитету і безсторонності суду.</p> <p>Нікого не можна примусити до засвоєння певних поглядів, до їх вираження чи відмови них.</p> <p>Нікого не можна звільнити від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання закону за мотивами його переконань, за винятком випадків, встановлених законом.</p>
<p>ОБГРУНТУВАННЯ</p>	
<p>Пропозиції до ч. 1 і ч. 2 ст. 34 спрямовані на приведення їх редакції у відповідність зі ст. 10 Конвенції.</p> <p>У пропозиціях щодо ч. 3 ст. 34 зменшено можливості легітимних обмежень свободи поглядів, порівняно з чинною редакцією ст. 34.</p> <p>Пропозиція щодо виключення «інтересів громадського порядку» спрямована на уникнення часткового дублювання зі згаданими в цій же нормі «інтересами громадської безпеки», які являють собою більш вагому підставу для встановлення правообмежень (слід врахувати, що саме громадська безпека, а не громадський порядок передбачені як</p>	<p>легітимна мета обмеження свободи поглядів у ч. 2 ст. 10 КЗПЛОС). Виключення з числа легітимних цілей обмежень права на свободу вираження поглядів «запобігання розголошенню інформації з обмеженим доступом» зумовлено суто формальним, а не соціально- змістовним характером зазначеної мети. На відміну від інших легітимних цілей, перелічених у ст. 34, такий «обмежувач» прямо не вказує на жодну необхідність у демократичному суспільстві і потенційно може використовуватись для легітимації свавільного обмеження розглядуваного права.</p>
<p>Стаття 39. Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.</p>	<p>Стаття 39. Усі мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.</p>

<p>Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку — з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.</p>	<p>Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися тільки судом відповідно до закону у випадку, якщо вони є необхідними у демократичному суспільстві і лише в інтересах національної або громадської безпеки та громадського порядку — з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод <i>інших людей</i>.</p>
<p>ОБГРУНТУВАННЯ</p>	
<p>Пропоновані зміни спрямовані на попередження обмеження кола суб'єктів права на зібрання лише громадянами.</p> <p>Підстави обмежень права на зібрання приведено у відповідність із Конвенцією.</p> <p>Зокрема, уточнено умови правомірного обмеження цього права вказівкою на необхідність такого обмеження у демократичному суспільстві, що зобов'язуватиме органи держави (за аналогією з позицією ЄСПЛ) встановлювати об'єктивність потреби в означених діях, а також визначати пропорційність правообмежувальних заходів легітимним цілям — інтересам національної або громадської безпеки (з метою запобігання злочинам, для охорони здоров'я або захисту прав і свобод).</p> <p>Масові заворушення є — згідно з Кримінальним кодексом України — видом злочинів; тому, за наявності згадки про злочини, слово «заворушення» слід виключити з ч. 2 ст. 39.</p>	
<p>Стаття 48. Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло.</p>	<p>Стаття 48. <i>Кожен</i> Кожна людина має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг,</p> <p>Це право забезпечується встановленням мінімального розміру пенсії, інших видів соціальних виплат і допомоги, а також заробітної плати, не нижчого ніж прожитковий мінімум, визначений законом.</p>
<p>ОБГРУНТУВАННЯ</p>	
<p>Пропозиція зумовлена тим, що поняття «достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї» стосується саме людини, а не будь-якого суб'єкта.</p> <p>І право на такий рівень повинно забезпечуватися встановленням мінімального розміру пенсії, інших видів соціальних виплат і допомоги, а також заробітної плати, не нижчого ніж прожитковий мінімум, визначений законом. Таке положення повністю узгоджується й з ч. 3 ст. 46.</p>	

<p>Стаття 56. Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.</p>	<p>Стаття 56. Кожен має право на повне відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.</p> <p>Будь-яка шкода, завдана внаслідок кримінального правопорушення, відшкодовується державою потерпілому. Умови і порядок такого відшкодування встановлюються законом.</p>
<p>ОБГРУНТУВАННЯ</p>	
<p>Стаття 56 пропонується доповнити ч. 2, в якій передбачити: а) гарантії відшкодування будь-якої шкоди (їх вже закріплено у ст. 1177 Цивільного кодексу України), а також б) надання права на відшкодування державою шкоди, завданої кримінальним правопорушенням будь-кому, а також надання права на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням будь-кому. Отже, розширено зміст і обсяг права на відшкодування державою згаданої шкоди.</p>	
<p>Стаття 62. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.</p> <p>Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину.</p> <p>Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь.</p> <p>У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.</p>	<p>Стаття 62. Кожна особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину такою, яка не вчинила кримінального правопорушення, доки його вчинення не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, який набрав чинності.</p> <p>Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину, що він не вчиняв кримінального правопорушення.</p> <p>Кожна особа вважається такою, яка не вчинила адміністративне чи інше правопорушення, доки його вчинення не буде встановлене у передбаченому порядку належним рішенням компетентного органу, що набрало чинності.</p> <p>Обвинувачення у кримінальному чи іншому правопорушенні не може ґрунтуватися на доказах,</p>

	<p>одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності <i>вини особи тлумачаться на її користь. вчинення кримінального або іншого правопорушення тлумачаться на користь особи, яка притягається до відповідальності.</i></p> <p>У разі скасування <i>вироку суду як неправосудного держава відшкодує матеріальну і моральну шкоду, завдану безтідставним засудженням. рішення про притягнення особи до юридичної відповідальності як незаконного вона має право на повне відшкодування державою матеріальної та моральної шкоди, завданої їй безтідставним притягненням до відповідальності.</i></p>
ОБГРУНТУВАННЯ	
<p>Уточнено коло суб'єктів, на яких поширюється презумпція невинуватості, а також її зміст. З метою уніфікації термінології національного законодавства і Конвенції розширено дію презумпції невинуватості на випадки вчинення всіх кримінальних правопорушень, а не лише злочинів.</p>	

Список використаних джерел

1. *Права людини та громадянина: можливості удосконалення конституційних гарантій* // Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України ; редкол. : П. М. Рабінович (голов. ред.) та ін. — Серія І. Дослідження та реферати. — Л., 2008. — Вип. 18. — 70 с.

2. *Конституційно-правовий статус людини: можливості удосконалення в Україні* // Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України. Серія. І. Дослідження та реферати. — Л., 2012. — Вип. 24. — 180 с.

Рабінович П. М. До модернізації конституційно-правового статусу людини і громадянина (львівські пропозиції)

У статті розглядаються основні напрями удосконалення конституційних засобів забезпечення в Україні основоположних прав людини і прав громадянина. До таких напрямів належать: приведення Конституції до більш повної відповідності з міжнародними «праволюдними» стандартами; у відповідних статтях Конституції не обмежуватися лише самими назвами прав і свобод, а в усіх випадках зазначати також і основні елементи їх змісту; при закріпленні усіх прав подавати також вказівку

і на відповідні позитивні обов'язки держави щодо забезпечення кожного з них; корегування підстав обмеження прав у такий спосіб, аби вони не були ширшими ніж ті, що зазначені у ратифікованих Україною міжнародних договорах; уточнення у певних статтях Конституції назв носіїв окремих видів прав. Відповідні конкретні пропозиції, для прикладу, до декількох статей Конституції України подано у вигляді порівняльної таблиці.

Ключові слова: основоположні права людини, конституційні права громадянина, конституційні гарантії прав людини і громадянина.

Рабинович П. М. К модернізації конституційно-правового статусу человека и гражданина (львовские предложения)

В статье рассматриваются основные направления усовершенствования конституционных средств обеспечения в Украине основополагающих прав человека и прав гражданина. К таким направлениям относятся: приведение Конституции к более полному ее соответствию международными «правочеловеческим» стандартам; в соответствующих статьях Конституции не ограничиваться только лишь названиями прав и свобод, а во всех случаях указывать также и основные элементы их содержания; при закреплении всех прав и свобод включать также указания и на соответствующие позитивные обязательства государства по их обеспечению; корректирование оснований ограничения прав и свобод таким образом, чтобы они не были более широкими чем те, которые указаны в ратифицированных Украиной международных договорах; уточнение в отдельных статьях Конституции названий носителей тех или иных видов прав и свобод. Соответствующие конкретные нормативные предложения изложены в виде сравнительной таблицы.

Ключевые слова: основоположные права человека, конституционные права гражданина, конституционные гарантии прав человека и гражданина.

Rabinovych P. On the modernization of constitutional and legal status of man and citizen (Lviv proposals)

The article discusses the main directions of improvement for constitutional provision in Ukraine for fundamental human rights and the rights of the citizen. These areas are: to bring the Constitution into closer conformity with international human right standards; not to be limited only by the names of the rights and freedoms in the relevant articles of the Constitution, and in all cases also to indicate the main elements of their contents; while securing the rights and freedoms also to include instructions and the corresponding positive obligations of the State to enforce them; to adjust the basic limits of the rights and freedoms so that they were not broader than those contained in international treaties ratified by Ukraine; to specify names of bearers of different types of rights and freedoms in separate articles of the Constitution. Concrete examples of such proposals are shown.

Key words: fundamental human rights, constitutional rights of the citizen, guarantee of the rights of man and citizen, constitutional duties of citizens.